

IMLOVIY SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHDA O'QUVCHILARNING PSIXOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Axmedova Dildora Boboqulovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti,

70110401-Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(Boshlang'ich ta'lim)mutaxassisligi I-bosqich magistri

[E-mail.daxmedova8787@gmail.com](mailto:daxmedova8787@gmail.com)

Tel.919672628

Ilmiy maslahatchi: f.f.f.d.(PhD), dotsent

Xamidov A.K.

Annotatsiya: Mazkur tezisda imloviy savodxonlikni shakllantirish jarayonida o'quvchilarning psixolingvistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda fonematik eshituv, idrok, xotira, diqqat va tafakkur kabi psixik jarayonlarning imlo ko'nikmalariga ta'siri ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi. Olingan natijalar o'quvchilarning yoshga xos psixologik rivoji va individual til qobiliyatlari imlo qoidalarini o'zlashtirish samaradorligini belgilovchi muhim omil ekanini ko'rsatadi. Shuningdek, psixolingvistik yondashuv asosidagi o'qitish metodlari—fonetik mashqlar, ko'rgazmalilik, differensial topshiriqlar va motivatsion usullar—imloviy savodxonlikni barqaror shakllanishiga xizmat qilishi aniqlangan.

Kalit so'zlar: Imloviy savodxonlik, psixolingvistika, fonematik eshituv, xotira, diqqat, idrok, tafakkur, ona tili ta'limi, imlo qoidalari, til kompetensiyasi.

KIRISH

Imloviy savodxonlik ona tili ta'limining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, o'quvchilarning yozma nutq madaniyati, til sezgirliги va lingvistik

kompetensiyasini rivojlantirishda ahamiyatga ega. Imloni o'rganish jarayoni nafaqat lingvistik bilimlar, balki psixologik va kognitiv jarayonlarga asoslanadi. Shu bois, imloviy savodxonlikni shakllantirishda o'quvchilarning psixolingvistik xususiyatlarini inobatga olish lozim. Psixolingvistika tilni o'zlashtirish jarayonida idrok, xotira, nutq faoliyati, motivatsiya va tafakkur kabi psixik omillarning rolini o'rganadi. Tadqiqotning maqsadi— o'quvchilarning psixolingvistik xususiyatlari imloviy ko'nikmalar shakllanishiga qanday ta'sir qilishini tahlil qilish va samarali metodik yondashuvlarni aniqlashdir.

METODLAR

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi.

Psixolingvistik tahlil — o'quvchilarning imloviy xatolari ularning idrok, xotira va fonematik sezgirlik darajasi bilan bog'liq holda o'rganildi.

Pedagogik kuzatuv — dars jarayonlarida o'quvchilarning imlo qoidalarini qo'llash dinamikasi kuzatildi.

Eksperimental mashg'ulotlar — fonetik eshituvni rivojlantiruvchi mashqlar, izohli diktantlar, so'z tahlili, vizual materiallar bilan ishlash tatbiq etildi.

Taqqoslash metodi — psixolingvistik qobiliyati kuchli va past bo'lgan o'quvchilarning imloviy savodxonlik darajalari solishtirildi.

Statistik tahlil — yig'ilgan ma'lumotlar xatolik turlarini guruhlash va malaka shakllanishi darajasini aniqlash uchun qo'llanildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni beradi:

1. Psixolingvistik omillar imlo o'rganishda hal qiluvchi hisoblanadi.

O'quvchilarda fonematik eshitishning yetarli shakllanmaganligi, diqqatning barqaror emasligi va semantik tahlilning sustligi imloviy xatolarning asosiy omillaridan biri ekanligi aniqlandi.

2. Fonetik eshituvni rivojlantirish imlo malakasini sezilarli oshiradi.

Maxsus tovushlarni farqlash mashqlari, diktantlarning turli shakllari (izohli, tanlab yozish, eshitish orqali tahlil) o'quvchilarda tovush–harf munosabatini mustahkamladi.

3. Ko'rish xotirasi imloviy malakaga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ko'rgazmali materiallar, so'zlarning vizual ko'rinishini mustahkamlash (kartochkalar, rangli belgilar, grafik sxemalar) xatoliklar miqdorini kamaytirgan.

4. Mantiqiy tafakkur darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilar imloviy qoidalarini tezroq o'zlashtiradi.

Grammatik tahlilni yaxshi bajara olgan o'quvchilar murakkab imlo holatlarida ham mustaqil to'g'ri qaror qabul qilgan.

5. Motivatsiya va emotsional omillar imloviy savodxonlikka ta'sir etadi.

Til o'rganishga qiziqishi yuqori bo'lgan o'quvchilar imlo qoidalarini tez va ongli o'zlashtirgan. Rag'batlash, interfaol o'yinlar va ijodiy topshiriqlar samaradorlikni oshirgan.

MUNOZARA

Olingan natijalar o'quvchilarning psixolingvistik xususiyatlarini hisobga olgan holda imloviy savodxonlikni rivojlantirish ko'proq samarali ekanligini

ko'rsatmoqda. Fonematik eshitish, diqqat, xotira va tafakkur kabi psixik jarayonlar imloviy ko'nikmalarning shakllanishida asosiy mezon sanaladi. Boshlang'ich sinflarda ko'proq eshitish-harakat xotirasi faollashsa, yuqori sinflarda mantiqiy tahlil va semantik qayta ishlash jarayoni ustuvor ahamiyatga ega bo'ladi.

Amaliy mashg'ulotlar, interfaol usullar, vizual va audiovizual materiallardan foydalanish, diferensial yondashuv hamda psixologik qo'llab-quvvatlash o'quvchilarning imloviy savodxonligini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, imloviy malakani shakllantirish jarayonida faqat imlo qoidalarini o'rgatish emas, balki o'quvchilarning psixolingvistik rivojini ham qo'llab-quvvatlash muhim.

XULOSA

O'quvchilarning psixolingvistik xususiyatlari imloviy savodxonlikning shakllanishida muhim omildir. Fonematik eshitish, xotira, diqqat, motivatsiya, til sezgirliigi va tafakkur imlo malakalarining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Psixolingvistik yondashuv asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarda barqaror, ongli va izchil imloviy ko'nikmalarni shakllantiradi, ularning yozma nutq madaniyatini va lingvistik kompetensiyasini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. G'ulomov A., Yusupov M. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi.
2. Madrahimov O. Orfografiya va punktuatsiya asoslari. – Toshkent.
3. Vygotskiy L.S. Psixologiya razvitiya rechi. – Moskva.
4. Luria A.R. Til va ongning psixologik mexanizmlari.
5. Qosimova Z. Boshlang'ich ta'limda ona tili o'qitish metodikasi.

6. Chomsky N. Language and Mind. – Cambridge University Press.
7. Zalevskiy G. Psixolingvistika asoslari. – Moskva.
8. O‘zbekiston Respublikasi umumta’lim maktablari uchun ona tili DTS va darsliklari.

